

(Szabó RMK. II. 199.), Petőfi Összes költeményeit (1862) Meltzl jegyzeteivel és még néhány irodalmi emléket (könyvet, kéziratokat). Ezekon kívül BÁRÓ KORNFELD MÓRIC ajándékából megkapta a Kis Imre: Halotti beszéd Báthori Zsófia felett, Nagyszombat, 1680 c. ritka régi magyar könyvet. TR. Z.

Cáprobőrbe kötött könyvek. MEDNYÁNSZKY JÓNÁSNAK 1649 december havában RÁKÓCZY ZSIGMONDHOZ, I. Rákóczy György fiához intézett két levelében olvassuk a következő érdekes sorokat: „az három könyvet is, kirül N(agyságo)d parancsol, Posonba csináltattam, mert itt is oly szépen csinálják meg“ és „Az három könyvet is megvettem, és azt is ezen követtől megküldtem; czápát nem kaphatott sokat a burításra, mivel Posonba nem igen találni, hanem kordovánal burította.“¹

Az idézett sorok alapján arra kellene következtetnünk, hogy itt valami exotikus igényről, eredeti elgondolásról van szó, RÁKÓCZY ZSIGMOND nem elégedett meg a szokásosan használt bőrfajtákkal, hanem könyveit cápa bőrébe akarta köttetni, sajnos, kívánságának nem tudtak eleget tenni, mert Pozsonyban nem lehetett cáprobőrt kapni, ami nem is olyan csodálatos dolog.

Ha azonban némileg ismerjük a XVII—XVIII. század iparművészeti emlékeit, egészen más eredményre jutunk. Ebből a korból számtalan leltár maradt fenn — a Történelmi Tárban nagyon sok ki is van adva —, amelyben, elsősorban fegyverek felsorolása közben, lépten-nyomon találkozunk ezzel a rejtélyesnek látszó kifejezéssel. Hogy csak egy-két példát említsünk:

1680-ban SZIRMAY PÉTER ingóságai közt „Egy ezüstös aranyas zöld czapával burított... szablya, egy ezüstös zöld czapával burított palloska.“² 1688-ban a Rákóczi-árvák ingóságai közt találunk „Unum magnum pallos, cum czapa obductum, deargentatum.“³ 1708-ban Rákóczi Ferenc fegyvereinek lajstromában egész tömegét találjuk az ilyen kardoknak, így: „Czapával borított fejér jáspis markolatú. Czapával borított, markolatja is czapa.“⁴

Az adatok tömegéből szinte arra kellene következtetnünk, hogy a cápa ebben az időben talán háziállat volt Magyarországon, mert különben hogy jutottak ezekben a háborús időkben, állandóan akadályozott és primitív kereskedelmi-szállítási viszonyok közt ennyi cáprobőrhöz. Már ez is figyelmeztet arra, hogy itt talán valami más anyagot kell keresnünk a név mögött, nem szabad mai szavunkból kiindulni,

¹ Történelmi Tár 1888. 105, 112. l.

² T. T. 1882. 409, 410. l.

³ Monumenta Hungariae Historica II. o. Scriptorum. XXIV. k. 385. l.

⁴ T. T. 1879. 176. l.

annál is inkább, mert zöld, fekete, narancs és egyéb színű „czapák“-ról olvasunk.

Még föltűnőbb, hogy nemcsak bőrkészítmények „czapás“-ak, hanem fémtárgyak is. Így olvasunk egy 1662-i leltárban „hat egybejáró aranyos apró czápa poharak“-ról, melyek „kívül belől aranyosak.“⁵ Vagy ugyanitt: „Egy portai kard merőben ezüstel (!) borított az hüvelye, aranyos két boglár rajta, az virág forma rostélyokon alól czápa formán mindenütt aranyos, az markolata hajlított.“⁶ 1680-ból egy kardról olvasunk, amelynek nemcsak hüvelye van „fekete czápá“-ból, hanem markolata is „czapa formára ezüsttel burított.“⁷

Mindezek a felsorolt adatok azt bizonyítják, hogy itt nem egy bizonyos állat bőrérről van szó, hanem tulajdonképpen egy motivumról, a bőrnek bizonyos kidolgozási módjáról, mégpedig, amint ezt a fémtárgyakról tudjuk, bizonyos szemcsés, vagy pontozott formára,⁸ amelynek kedvelt és általánosan elterjedt mintájára alakították az ezüst és aranytárgyak díszítményeit is. Hogy mennyire nem egy bizonyos állat bőrérről, hanem készítési módról van szó, bizonyítja, hogy olvasunk már 1592-ben MÁRIÁSSY ANNA végrendeletében farkasbőrből készült capáról is („Egy . . . farkasbőrkeztyű sinoron narancsszín czapából“).⁹

Mindezek az adataink teljesen összevágna az Etymologiai szótár¹⁰ megállapításával, amely szerint a régi magyar nyelvben a chagrint és a *chagrin módjára készített bőrt hívták capának, ritkábban capabőrnek.*

A capabőr tehát a régebbi forráspublikálók tévedésén alapszik, akik a capát (czapa, czapás) önkényesen, mai nyelvérzékünknek megfelelően alakították át cápává¹¹ és nem tudtak róla, hogy a czapa már azon egyszerű oknál fogva sem jelenthetett cápát, mert a XVII—XVIII. században ez az utóbbi szó ismeretlen volt nyelvünkben, hiszen még Páriz Pápai is a „squalus“-t „tengeri kutya hal“-nak fordítja.¹²

⁵ T. T. 1880. 591. l.

⁶ U. o.

⁷ T. T. 1882. 409. l.

⁸ CZUBERKA ALFRÉD: Kuruckori fegyverek. Budapest, 1906. (A Szent-István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának felolvasó üléséből, 58. sz.) 17. l.

⁹ T. T. 1882. 548. l.

¹⁰ GOMBOCZ—MELICH: Magyar etymologiai szótár.

¹¹ U. o.

¹² PÁRIZ PÁPAI FRANCISCUS: Dictionarium latino-hungaricum. Tyrnaviae, 1762.

RÁKÓCZY ZSIGMOND tehát nem e veszedelmes fenevadak bőrét akarta olyan nemes és szelíd célra fölhasználni, mint a könyvkötés, ő valószínűleg ezeknek az állatoknak a létezéséről sem tudott. Sokkal jámborabb állatokká vedlenek a „cápák“, ha megnézzük a chagrin szó definícióját a *Lexicon des gesammten Buchwesens*-ben: „Bőrkészítésmód, azután más könyvkötőanyagok neve is. Eredetileg számár- és öszvérbőr, „libatopp“ (Melde) magjával szemcséssé téve, ismerete Törökországból terjedt el. Jelenleg ez az elnevezés nem az anyagra, hanem csak a kidolgozásmódra vonatkozik.“

CSAPODI CSABA.

A magyar kölcsönkönyvtárak kezdetei. Szemző Piroska hasznos összeállításához (MKSzemle, 1930, II. füzet) kiegészítésképpen érdemesnek tartom a következőket hozzáfűzni: Müller József pesti üzletével egyidőben Ivanics Zsigmondnak Budán volt könyvkereskedése és kölcsönkönyvtára. A bécsi származású Ivanics 1807—1815-ig Budán tartotta fenn az üzletét, majd Pestre helyezte át. Főként idegen nyelvű munkák és antikváriák voltak nála feltalálhatók. Távozása után 1818-ban Burián Pál rendezte be Budán, a Halvárosban könyvesboltját, majd kölcsönkönyvtárt is nyitott. Mindkét esetben csupán mellékfoglalkozás volt a könyvkölcsönzés, de Erb Frigyes, volt hannoveri tisztviselő, 1823-ban már kizárólag kölcsönkönyvtári jogért folyamodott Pesten. Kérését nem teljesítették. Az 1840-es években Unverdorben Amália tartott fenn Budán nyilvános kölcsönkönyvtárt, amelynek 1842-ből való kéziratos könyvjegyzékét Budapest székesfőváros levéltára őrzi. A 140 lapra terjedő, németnyelvű katalógus legnagyobbbrészt németnyelvű munkákat tartalmaz, de kisebb számban magyar és francia könyvek is előfordulnak benne.

Ezekon kívül természetesen számos kisebb könyvkölcsönző működött hivatalos engedély nélkül az országban. Így az 1790-es évek politikai mozgalmi során a baráti körökön belül sok, ú. n. Lsekabinett alakult, ilyeneket tartottak fenn a szabadkőműves páholyok is és Strohmayr Ignác pesti könyvkereskedő, aki a kor politikai mozgalmaiban kétes szerepet játszott, megbízható üzletfeleinek valósággal rendszeresen kölcsönözte ki mindazokat a politikai műveket, melyeket a cenzura az országból kitiltott. A Martinovics-összeesküvés elnyomása után, a reakció felülkerekedésének idején mindezek eltűntek. A XIX. században viszont a pesti zsidóárusok nemcsak használt könyvekkel kereskedtek, de azokat kölcsön is adták. Ezeknek az alkalmi árusoknak vajmi kevés érdemük van a szellemi élet terén, de a közönséget ők szoktatták a könyvkölcsönzéshez.

KÓSA JANOS.

A színek szerepe és jelentősége a könyvben és a könyvön. A könyv mértani jellegű, lapos, hasábalakú test. Felépülését tekintve jelek útján szellemi jelentéseket hordozó sík lapok összességéből áll. Mind külső, anyagi mivoltában, mind belső, szellemi valóságában egységes tárgy. Külső egysége a kötöttségben, zártságban és